

**ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені Т.Г.ШЕВЧЕНКА**

ВІСНИК

**Чернігівського державного
педагогічного університету**

Випуск 55

Том I

Серія: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА СПОРТ

Чернігів 2008

ВІСНИК
Чернігівського державного педагогічного університету
імені Т.Г.Шевченка

Головна редакційна колегія

Головний редактор — доктор педагогічних наук, професор **Носко М.О.**

Відповідальний редактор — доктор історичних наук, професор **Дятлов В.О.**

Редакційна колегія: Бобир С.Л., Боровик А.Г., Гетта В.Г., Гринь Т.В., Жила С.О., Іванишина В.П., Кузьомко Л.М., Ляшенко О.І., Огієнко М.М., Ростовський О.Я., Савченко В.Ф., Сеніна В.К., Скок М.А., Єрмаков С.С., Ляпін В.П., Зайченко І.В., Приймак С.Г., Власенко С.О., Сергієнко Л. П., Явоненко О.Ф., Яковенко Б.В., Синіговець І.В., Гаркуша С.В.

Відповідальний за випуск — кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент
С.Г. Приймак

У збірнику вміщено наукові статті з актуальних проблем педагогіки і методики фізичної культури та фізичного виховання.

Збірник буде корисним для вчителів та викладачів фізичного виховання, тренерів, організаторів фізичного виховання та спорту, студентів, усіх, хто цікавиться сучасними проблемами розвитку фізичного виховання, спортивного тренування, фізичної реабілітації.

За зміст публікацій, достовірність результатів досліджень відповідальність несуть автори.

Заснований 30 листопада 1998 р.
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія ЧГ № 171)

Адреса редакційної колегії: 14038, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53,
тел. (04622) 3-20-09.

Рекомендовано до друку Вченою радою Чернігівського педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка (протокол № 8 від 26 березня 2008 року)

Збірник входить до переліку наукових видань, в яких можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт:

“Педагогічні науки” – перелік №6, додаток до постанови президії Вищої атестаційної Комісії України від 11 жовтня 2000 р. № 1-03/8;

“Фізичне виховання та спорт” – перелік №20, додаток до постанови президії Вищої атестаційної Комісії України від 14 червня 2007 р. № 1-05/6.

© Чернігівський державний педагогічний університет імені Т. Г.Шевченка, 2008

© Автори, 2008

ВИЗНАЧЕННЯ САМОСТІЙНОСТІ ЯК РИСИ ОСОБИСТОСТІ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВУЗІВ

Анотація. Висвітлено питання самоосвіти в контексті формування активної життєвої позиції студентської молоді, проаналізовано шляхи підвищення якості організації самостійної роботи, що формує становлення особистості студентів, відповідність обсягу самостійної роботи студентів бюджету часу на освіту. Розглянуто необхідність навчальної літератури для самостійної роботи.

Ключові слова: самостійна робота, особистісні якості, індивідуально-психологічні особливості.

Annotation. *Kusnezova O.T./ Determination of independence as lines of personality and its value in organization in the educational process of independent work of students of pedagogical institutes of higher.* The question of self-education is reflected in the context of forming of active vital position of student young people, the ways of upgrading organization of independent work are analyses in forming of personality of students, accordance of volume of independent work of students to the budget of time on education. The necessity of educational literature is considered for independent work.

Keywords: independent work, qualities of personalities, individual- psychological features.

Постановка проблеми і аналіз останніх досліджень та публікацій. У цілісній системі особистісно зорієнтованої професійної підготовки майбутнього спеціаліста важливим є самостійна робота, що покликана формувати професійно значущі особистісні якості, які обумовлені індивідуально-психологічними особливостями. До таких психологічних детермінант, насамперед, відносять саморегуляцію. О.А. Конопкін, А.К. Осницький виокремили із загального контексту моменти предметної саморегуляції і співвіднесли їх з організацією самостійної роботи [6].

Самостійна робота студентів, що розглядається в контексті їх самоосвіти, є найвищою формою навчальної діяльності за критерієм саморегуляції і може бути диференційована залежно від джерела управління, характеру спонукань тощо. Але у будь-якому випадку має включати формування стимулів і мотивів самовдосконалення, внутрішньої налаштованості на досягнення мети, планування послідовності дій, консультації та методичне забезпечення роботи, систему контролю та оцінювання результативності [5,6,7,8].

Предметна саморегуляція передбачає високий рівень самосвідомості, адекватну самооцінку, рефлексивність мислення, самостійність, організованість, цілеспрямованість, сформованість вольових якостей. В зв'язку з цим великий інтерес становлять рекомендації А.К. Маркової, що зорієнтовують студентів на оволодіння прийомами смислового опрацювання тексту, культури читання, загальними прийомами запам'ятовування, концентрації уваги, пошук додаткової інформації, прийомами раціональної організації часу, вмілого поєднання праці і відпочинку з посиленням на правила гігієни розумової праці. [5].

Актуальність даної теми в тому, що в питаннях планування і організації самостійної роботи студентів існує ряд проблем, які обумовлені перш за все:

- відсутністю науково обґрунтованих норм самостійної роботи студентів при підготовці завдань з окремих дисциплін;
- відсутністю чіткої фіксації часу самостійної роботи студентів;
- недостатньою методичною розробкою форм самостійної роботи та їх організації.

Відношення до самостійної роботи студентів в підготовці спеціалістів вимагає на сьогоднішній день докорінних змін [5,6,7,8,9].

У навчальній роботі за основу взято визначення, дане Козаковим В.А.: «Самостійна робота студентів – це специфічний вид діяльності навчання, головною метою якого є формування самостійності суб'єкта навчання, а формування його вмінь, знань і навичок здійснюється опосередковано через зміст і методи всіх видів навчальних занять» [7].

Оскільки самостійність – це риса особистості, а особистість формується в діяльності, то припустимо, що для розвитку самостійності необхідно створити адекватні умови діяльності.

Спираючись на теорію навчання, як виду діяльності людини, самостійну роботу студента можна визначити як специфічну форму діяльності навчання.

Специфічність цієї форми діяльності визначають тим, що їй притаманна двоїста мета: формування самостійності студента і розвиток здібностей, вмінь, знань і навичок студентів.

Психологи вирізняють два основні види розумової діяльності людини: репродуктивну і продуктивну, творчу. Репродуктивна діяльність вважається найпростішою: педагог пояснив суть нового поняття – студент повинен відтворити це пояснення. Прочитавши книгу, журнал, побачивши по телебаченню – потрібно переказати зміст, виділити головне і другорядне. Викладач показав як діяти – студентові потрібно скопіювати його дії, виконати завдання за певною програмою.

Важливою умовою ефективності розвитку особистості у всіх видах діяльності є її активність, здатність до свідомої трудової та соціальної діяльності, міра цілеспрямованого, планомірного перетворення навколишнього середовища й самої себе. Останній вид активності називають самовихованням [9].

К.Д. Ушинський писав: «...наскільки потрібно виховувати в душі прагнення до діяльності, настільки ж потрібно виховувати і прагнення до самостійності або свободи: один розвиток без другого, як ми бачимо, не може посуватися вперед» [9].

Об'єктом педагогічних досліджень є самостійна робота студентів як основна форма навчання, складова частина навчального процесу.

Предмет дослідження бюджет часу студентів, його розподіл; відповідність обсягу самостійної роботи студентів бюджету часу на освіту.

Організація дослідження В організації навчального процесу існує проблема, яка виражається в протиріччі між бажанням більше і ефективніше застосовувати самостійну роботу, збільшити її вагомість в навчанні і постійним відставанням студентів, вимушеною поквалітивістю, формалізмом в її виконанні, що знижує ефективність самостійної роботи в навчальному процесі.

Причинами відставання студентів у виконанні самостійних робіт не можна вважати недолік знань або недобросовісне відношення до навчання, так як студенти цілком свідомо прийшли до ВНЗ отримати знання. В той же час велика кількість завдань на самостійну роботу, значний їх обсяг за змістом, постійний збіг за строками виконання – все це наштовхує на думку про перевантаження студентів, про невідповідність обсягів самостійних робіт і часу на їх виконання.

Ця проблема вимагає дослідження.

Дослідження здійснювалося на базі РДГУ серед студентів групи 31-32, які навчаються на 3 курсі педагогічного факультету за методикою, запропонованою автором статті з урахуванням рекомендацій, які дає В.А. Козаков. У дослідженнях були об'єднані в одній методиці можливості психодіагностики особистості і оцінка її поведінки в певній системі соціальних взаємин, в *заданих умовах діяльності* навчання.

Комплексна методика дозволяє враховувати основні компоненти організаційно-психологічної структури діяльності; суб'єкт, ціль, мотивація, результат, умови, процес і предмет діяльності.

Анкета для комплексного дослідження складається із трьох груп питань. Перша група призначена для інтерпретації полярних факторів особистості. Необхідно відзначити, що з даним контингентом студентів протягом 2006-2007 навчального року проводились дослідження з метою визначення психологічних особливостей студентів, результати якого були представлені автором статті та студентами в доповідях на конференціях. Більш детально результати дослідження представлені в працях [1, 2, 3, 4, 10].

В другу групу анкети включені ті питання, які дозволяють оцінити деякі умови генезису особистих факторів.

Третя група питань характеризує відношення студента до самостійної роботи.

Такий комплексний підхід дозволяє проводити аналіз результатів відповідей студентів на питання соціологічної частини анкети.

Результати дослідження

Вік досліджуваних (всього 45 чол.):

19 р. – 30 чол.;

20 р. – 10 чол.;

21 р. – 4 чол.;

22 р.- 1 чол.

1. Аналіз житлових умов студентів III курсу педагогічного ф-ту м. Рівне показав, що 18 чол. (40 %) проживають разом з батьками, 12 чол. (26,7 %) – в приватних квартирах і лише 15 чол. (33,3 %) – в гуртожитках.

2. Матеріальне становище сім'ї перевищує середній рівень матеріального забезпечення студента в Україні і в середньому становить 575,21 грн.

3. Щодо режиму сну, то тут теж виявлені особливості у зв'язку з організацією навчального процесу в РДГУ: в середньому студенти лягають спати о 23.00 – 23.30 годині, пробуджуються після сну о 7.00 – 7.30 годині, тривалість сну – \approx 7 годин, що відповідає гігієнічним вимогам до організації розумової та фізичної праці.

4. З режимом харчування опитані студенти мають деякі відмінності, які в основному обумовлені організацією навчального процесу в даному навчальному закладі: 20 чол. (44,4 %) із них харчуються три рази на день, 6 (13,3%) – три-чотири, 12 чол. (26,6 %) – чотири, 3 (6,6%) – два рази і 4 чол. (8,8 %) – п'ять разів на день.

5. Розумове навантаження на тижневий період дослідження (вересень 2006 р.), як у переважній більшості ВНЗ, перевищує норми, встановлені Міністерством освіти і науки України, та складає 36-40 годин на тиждень.

6. На підготовку до наступного дня занять 90 % студентів витрачають від 1 до 2 годин і 10 % – від 2 до 3 годин, що свідчить про недостатній термін для освоєння великого обсягу спеціальних знань у формі самопідготовки.

7. На запитання: «Де готуетесь до занять?» 92 % студентів відповіли «Вдома», 8 % – «Вдома і в бібліотеці» або «Вдома і в читальному залі». Сумнівним є висновок про якість такої підготовки, коли вдома єдине джерело для здобуття знань – конспект лекційного чи практичного заняття. Саме цим можна пояснити низький вихідний рівень розумової працездатності студентів.

8. Серед причин, які викликають труднощі в освоєнні основних предметів з даної спеціальності, студенти назвали такі: 95 % студентів знайшли причини у великому обсязі викладеного матеріалу, недостатній кількості практичних занять, від 5 до 7 % – багато часу потребує підготовка, незацікавленість у вивченні певних предметів. Звичайно, у відповідях виявлено чимало суб'єктивізму. Результати було доведено до відома керівництва кафедри на нараді і вжиті певні заходи для поліпшення навчального процесу.

9. Щодо оцінювання студентами розумового навантаження в процесі навчання в університеті, то ми отримали такі результати: 100 % студентів визнали його помірним.

10. При цьому у 2 чол. (4,4 %) немає вільного часу взагалі; 3 (6,6 %) студенти мають вільний час від 1 до 2 годин, 5 (11,1 %) – до 3 годин, 21 (46,6 %) – від 5 до 6 годин і 14 (31,1 %) – більше 7 годин. Цікавим є процес використання студентами вільного часу. 58,2 % часу студенти витрачають на прогулянки і спілкування з товаришами, 9,1 % проводять час перед телевизором і заняттями за комп'ютером, читають літературу, пасивно відпочивають, 32,7 % займаються фізичними вправами.

У середньому студенти проводять на свіжому повітрі від 1 до 2 годин – 12,7 %, від 3 до 4 годин – 26,0 %, від 5 до 6 годин – 17,4 %, більше 7 годин – 26,0 %; 10-11 годин – 17,4 %.

11. У побудові основного педагогічного експерименту нами були враховані побажання студентів щодо організації відпочинку у вихідний день. 9,09 % із них хотіли б в цей день піти у турпохід або організувати екскурсії з виїздом в інше місто, 81,82 % займатися в спортивних секціях і прийняти участь у спортивно-масовій роботі, 9,09 % побажали прийняти участь у розважальних програмах, КВК, читати художню літературу.

Інтерпретація отриманих результатів особистих якостей студентів показує, що висловлені думки базуються на певних психологічних особливостях студентів.

Комплексний підхід до методики соціально-психологічних досліджень процесу такої навчальної діяльності, як самосгійна робота, достатньо повно розкриває базові, особистісні фактори, які формують ту чи іншу думку, прагнення, порівняння.

Вивчення організації самостійної роботи проводиться за різними напрямками: планування і фізичні затрати часу на самостійну роботу; впровадження таких організаційних форм і методів, які активізують самостійну роботу; організація самостійної роботи з окремих дисциплін; організація самостійної роботи з метою виявлення закономірностей її здійснення; організація самостійної роботи залежно від індивідуальних особливостей тих, хто навчається.

Завдання викладачів вищої школи з організації самостійної роботи студентів полягає в тому, щоб допомагати студентам формувати в себе бажання і вміння самостійно вчитися: методичні поради і настанови викладача повинні мати місце завжди.

Планування самостійної роботи студентів ВНЗ повинно здійснюватись комплексно, а саме навчальною частиною, починаючи від розробки робочого навчального плану за спеціальністю, роботи бібліотеки, навчальних кабінетів та лабораторій і до системної розробки діяльності кафедр та конкретного викладача.

При розробці програми з дисципліни викладач має планувати кількість годин самостійного вивчення з відповідних тем, продумувати зміст і характер самостійних завдань.

Однією з основних складових частин раціональної організації праці студентів при самостійній роботі є правильне забезпечення інформаційно-методичними матеріалами для самостійної роботи студентів. Сукупність джерел інформації, навчальної документації, підручників, які забезпечують оптимальні умови для активної пізнавальної навчальної діяльності студентів становить збірник інформаційно-методичних матеріалів.

Схема інформаційно-методичних матеріалів, яка наведена Козаковим В.А. у його праці, може бути представлена і адаптована у навчальному процесі з будь-якої дисципліни (Див. схему 1).

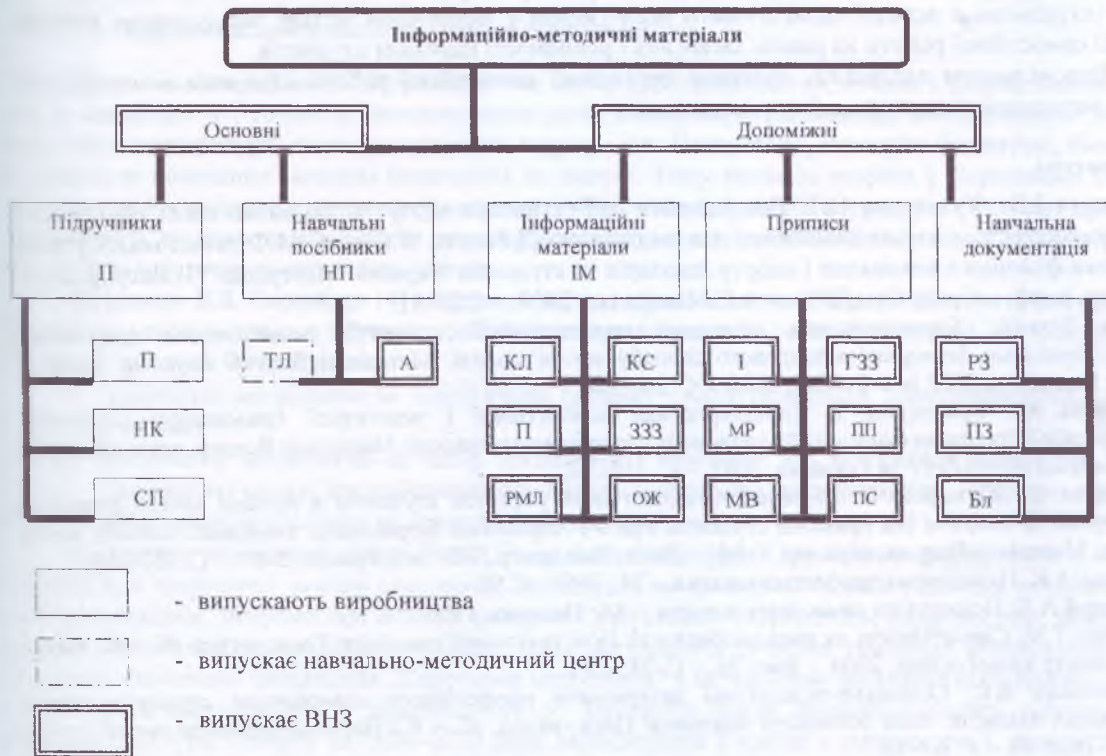

Схема 1. Основні види інформаційно-методичних матеріалів дисципліни:

Умовні позначки: НК – комплекс навчальних книг; СП – серія підручників; ТЛ – тексти лекцій; А – альбом; КЛ – конспект лекцій; П – пам'ятка; РМЛ – роздатковий матеріал до лекцій (таблиці, графіки, схеми, рисунки і т.д.); КС – креслення, схеми, таблиці для практики; ЗЗЗ – збірник завдань – задач для самостійної роботи; ОЖ – огляди, журнали; І – інструкційні карти для практичних занять; МР – методичні рекомендації; МВ – методичні вказівки; ГЗЗ – графіки задачі завдань; ПП – плани, програми дисципліни, заняття; ПС – плани семінарів; РЗ – робочі зошити; ПЗ – пояснювальні записки; Бл – бланки.

Ефективність самостійної роботи студентів залежить від частоти і глибини контролю. Завдання для проведення контролю повинні мати високу концентрацію творчості, виключати вірогідність несамостійного виконання, викликати зацікавленість, пошукову активність студента, мати елементи наукового дослідження та вихід на практичну реалізацію творчих ідей. Доцільним є оцінювання всіх видів самостійної навчальної діяльності і фіксація оцінок у журналі навчальних занять.

Для проведення контролю і самоконтролю знань студентів з дисципліни використовуються різні методи: контрольна робота, тестування, усне опитування, письмові завдання, виступи з рефератами, повідомленнями, диктанти, розв'язування задач.

Використання персональних комп'ютерів дає змогу розвивати пізнавальну активність, підвищувати ефективність самостійної роботи, викликати інтерес до теми, що вивчається, удосконалювати форми і засоби організації самостійної роботи студентів.

Успіх самостійної роботи студентів визначається організаційними і методичними факторами. До перших відносяться бюджет часу, література і наочні посібники, навчально-лабораторна база для самостійної роботи. До других – планування всіх видів завдань за об'ємом і строками виконання, навчання методам роботи з літературою, управління самостійною роботою, створення стимулів для самостійної роботи студентів.

За результатами проведених досліджень можна зробити **висновки**:

- у результаті досліджень гіпотеза, що основною причиною недотримання строків виконання самостійних робіт є недостатня кількість часу у зв'язку із значним перевантаженням студентів, виявилася правильною;

- у ході досліджень встановлена нерівномірність навантаження студентів самостійною роботою протягом семестру, наявність накладання їх часу виконання, відсутність методичного забезпечення самостійної роботи студентів з деяких дисциплін.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку

1. Актуальним в аспекті педагогічного дослідження є визначення впливу застосування методів активізації самостійної роботи на рівень засвоєння і успішності навчання студентів.

2. Впровадження авторської програма організації самостійної роботи студентів в навчальний процес та методичні поради щодо її впровадження.

Література

1. Брежицька І.В., Кузнецова О.Т. Дослідження суб'єктивного відчуття людиною своєї самотності. Стан особистості – шкала самотності (за методикою Д.Расела, Л.Пепло, М.Фергюстона)//Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України: Матеріали VII Всеукр. студ. наук.-пр. конф. – Суми: СумДПУ ім.А.С.Макаренка, 2007. – С.27-31.
2. Вітрук Віталій. Характеристика розумової працездатності студентів педагогічного факультету РДГУ//Проблеми формування здорового способу життя молоді: Матеріали Всеукр. наук.-пр. конф. – Львів: Вид.центр ЛНУ ім.І.Франка, 2007. – С. 263-266.
3. Кузнецова О., Брежицька І. Характеристика особистісної і реактивної тривожності студентів-спортсменів//Проблеми формування здорового способу життя молоді: Матеріали Всеукр. наук.-пр. конф. – Львів: Вид.центр ЛНУ ім.І.Франка, 2007. – С. 259-262.
4. Кузнецова О., Шумарова О. Морально-психологічний розвиток студентів в процесі занять фізичною культурою та спортом (на прикладі студентів РДГУ) //Проблеми формування здорового способу життя молоді: Матеріали Всеукр. наук.-пр. конф. – Львів: Вид.центр ЛНУ ім.І.Франка, 2007. – С. 267-268.
5. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М., 1996. -С.50.
6. Осницький А.К. Психология самостоятельности. – М.: Нальчик, 1996.
7. Пашенко Т.М. Самостійність як риса особистості: Нові технології навчання/ Наук.-метод. зб. – К.: Наук.-метод.центр вищої освіти, 2004. – Вип. 36. – С. 285-293.
8. Сорочинська В.Є. Соціально-педагогічні детермінанти професійного становлення студентів вищих навчальних закладів: Нові технології навчання/ Наук.-метод. зб. – К.: Наук.-метод.центр вищої освіти, 2005. – Вип. 40. – С. 67- 80.
9. Трубачева С. Роль методів самостійного набуття знань в організації пізнавальної діяльності учнів // Рідна школа. – 2001, – №1. – С 39-42.
10. Шумарова О.В., Кузнецова О.Т. Особистісні якості студентів гуманітарного вузу // Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України: Матеріали VII Всеукр. студ. наук.-пр. конф. – Суми: СумДПУ ім.А.С.Макаренка, 2007. – С.211-216.